

ЛІТЕРАТУРА: МАРКЕРИ УСПІХУ

<http://doi.org/10.31861/pytlit2023.107.009>

УДК 82.0+821.112.2(436)-Ріл.09

УСПІХ ЯК ПОРАЗКА, ПОРАЗКА ЯК УСПІХ

Ольга Червінська

orcid.org/0000-0001-9261-0604

o.chervinska@chnu.edu.ua

*Докторка філологічних наук, професорка, завідувача кафедрою
Кафедра зарубіжної літератури та теорії літератури
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Вул. Коцюбинського, 2, 58002, м. Чернівці, Україна*

Анотація. Окреслено параметри парадигми «успіх» в співвіднесенні з поняттям «категорія». В даному разі успіх інтерпретується як онтологічний феномен, як креативна мета діяльності. Метафізичні параметри успіху окреслюються через ряд додаткових понять-маркерів – авангард (новаторство), історичний час, мета, кон'юнктура, контекст, метод, стиль, стрибок, межа, вершинний підйом, перемога, авторитет, навіть щасливий випадок, що потребують відповідності власним критеріям. Успіх може приходити до авторів через роки і століття (Гомер, Данте Аліг'єрі, Шекспір, Фрідріх Гельдерлін, Байрон, Емілі Дікінсон, Василь Стус). Це також стосується й окремих текстів, що нерідко можуть бути відчужені від автора (скажімо, казки Шехерезади, лицарські романи, українські думи, звертання до яких успішно експлуатується в наші часи літературою фентезі). Транзит саме таких успішних тем і текстів фіксувала наукова школа ТСО А. Волкова (остання чверть минулого століття) – її дослідники одностайні у висновку, що переважно наслідування продукується успіхом першоджерела. Звертаючись до канонічного кола літературних імен (наприклад, виокремлених Г. Блумом), спостерігаємо відсутність аргументації спільних критеріїв оцінки кожного з цих письменників. Найцікавіше з митцем може відбуватися саме надалі, в тіннику, бо успіх переважно постає переломом, а не завершенням його життєвої траєкторії. Успіх як

специфічне емоційне очищення душі, по суті спустошення, може трагічно завершити біографію. Отже, успіх і поразка, взяті разом, постають важливою дихотомною сполукою, найсуттєвішими інтенційними важелями суб'єктного самовизначення. Авторську інтерпретацію парадигми «успіх» розглянуто тут на прикладі поетичного тексту Р.-М. Рільке «Споглядання».

Ключові слова: успіх; поразка; феномен; парадигма; суб'єктність; митець; «Споглядання» Р.-М. Рільке; Книга Буття.

Звичайно, тут не йдеться про успіх / поразку як про оксюморон чи парадокс. Цей демонстративний контрапункт пропонується розглянути радше як питання екзистенційне. Передусім: що означає саме слово «успіх»? Варто акцентувати, що цю парадигму не слід вважати і проголошувати категорією, позаяк вона не є такою, оскільки не відповідає ознакам категорії¹, – категорії призначені для конструювання різнобічних теорій через їхню *апріорність*, проте цьому критерію поняття «успіх» аж ніяк не відповідає.

Отже, в даному разі йдеться про феномен². Це саме той аксіологічний феномен, що розкриває свій семантичний ресурс лише через певні маркери, про що свідчила тематика доповідей, запропонованих на Міжнародну конференцію «Література: маркери успіху» (Чернівці, 2022).

Абсолютна безпредметність розгляданої лексеми як такої (тобто самої в собі) пов'язана з тим, що вона означає лише особливий стан значного, виразного, навіть, можна сказати, екстремального піднесення – і не більше. Щоразу виникає потреба у додаткових конотаціях. Успіх інтерпретується, зазвичай, як кінцевий, вершинний момент визнання певного виняткового досягнення, як особлива якість його раритетної оцінки, поширеної колективом, громадою або цілим соціумом, ця оцінка надалі зберігатиме стійку позитивну інерцію.

---

¹ Від давньогрец. *катηγορία* – вирок, ознака. Категорія – найбільш загальне, спеціалізоване *апріорне* поняття, тобто, за Іммануїлом Кантом, знання до досвіду.

² В античній філософії термін (грец. *φαινόμενα*) зустрічається у низки авторів – наприклад, у *Епікура* – і трактується як предмет досвідного знання. В філософії *Платона* феноменальне протиставляється світу ідей. Звідси феномен постає лише відображенням ідеї.

Потракткування цієї парадигми, переважно емпіричне і раціонально не аргументоване, залежить передусім від критеріїв рецептивного середовища, вирок якого в даному разі виконує буквально першорядну функцію. Будучи в певному розумінні «пришвидшувачем» культурного руху, провокуючи важливі девіації звичних умов і канонів, успіх постає, безперечно, агресивною (в хорошому розумінні) формою впливу на рух, зокрема – на мистецьке середовище і подальший розвиток культурних подій.

Метафізичні параметри успіху можуть бути окреслені лише через ряд інших понять-маркерів – таких, приміром, як авангард (новаторство), історичний час, мета, кон'юнктура, контекст, метод, стиль, стрибок, межа, вершинний підйом, перемога, авторитет, навіть щасливий випадок тощо. Кожний з таких маркерів передбачає відповідність певним критеріям, стає або гарантом успіху, або, навпаки, залишає діяча (в нашому разі – митця) на маргінесах загальної історії.

Успіх має завжди власну ціну, що теж постає ще одним, окремим маркером. Відомо чимало випадків, коли успіх наздоганяє митця/-ів посмертно, в інші часи, в інших, навіть, країнах, подекуди міфологізуючи його постать – яскраві приклади: Гомер, Данте Аліг'єрі, Шекспір, не розпізнаний самим Гете Фрідріх Гельдерлін, Байрон, Емілі Дікінсон, Василь Стус і, беззаперечно, нескінченний ряд інших імен.

Це стосується й окремих текстів, що можуть бути зовсім відчуженими від автора (скажімо, казки Шехерезади, лицарські романи, звертання до яких успішно експлуатується в наші часи літературою фентезі, й таке інше). Транзит саме таких успішних тем і текстів тримала в центрі своєї уваги школа ТСО А. Волкова (остання чверть минулого століття) – її дослідники солідаризувалися у висновку, що переважно (хоча і не завжди!) наслідування продукується успіхом першоджерела: варіації багатьох шекспірівських персонажів, Робінзонада, Фаустіана.

Отож концептуально окреслювати проблему можна саме через такі чи подібного роду параметри. Якщо взяти за основу канонічне коло літературних імен (наприклад, виокремлених Г. Блумом), нас не повинна дивувати відсутність аргументації спільних критеріїв оцінки кожного з цих письменників.

У певному сенсі успіх виглядає «зупиненою миттю», він ніби закриває питання подальшого простору подій, – все, що відбувається надалі, залишається в його затінку й не викликає особливої чи критичної уваги, майже не аналізується окремо. Але зупинка на вершині успіху – лише квазікрапка. Визнання, повага, авторитет – тільки супровідні ознаки успіху, але вони не дають предметної відповіді про його потойбіччя.

Найцікавіше з людиною (і в її біографії) може відбуватися саме тут, в затінку, саме надалі, бо успіх, безперечно, переважно постає переломом життєвої траєкторії митця, і як з нього вийде митець – доволі непросте питання. Якщо взяти за лабораторний приклад, скажімо, спортивну перемогу, то абсолютно всі тріумфатори у своїх інтерв'ю зізнаються в повному спустошенні почуттів, це підтверджується також станом спустошення внаслідок тріумфального акторського успіху, звідси пригадуємо катарсис (поліфункціональний термін): специфічне емоційне очищення душі, тобто теж свого роду спустошення. І це може стати навіть трагічним завершенням біографії, позаяк, коли мета успішно досягнута, питання «що далі?» не гарантує здійснення можливих обіцянок та перспектив, залишається невизначеним «горизонтом очікування». Падіння після успіху значно болючіше, ніж звичайне падіння.

Цікаво, що першим описом успіху відкривається Книга Буття, де картина світотворення конкретно розгортає перед нами ритм світобудови як успішний ланцюг день за днем, щоразу: «...І побачив Бог усе, що вчинив. І ото, вельми добре воно!..». Одначе успіх Божого творіння закінчився поразкою людини (на звороті падіння Адама і Єви – зловісний успіх Сатани).

Отже, питання про наслідки успіху видається не менш цікавим і, тим паче, не менш філософським, позаяк воно дає можливість представити феномен саме у його дихотомній цілісності. Успіх – це перемога, проте, водночас, він може виявитися життєвою або моральною поразкою. Класичний приклад (у цьому його грандіозне значення) – доктор Фауст, успіх якого вартував йому спасіння душі. Таким чином, успіх та поразка постають алегоричними терезами, де одне виважується рівновагою другого.

Нагадаємо сентенцію Вінстона Черчілля: «Успіх – це вміння рухатися від невдачі до невдачі, не втрачаючи ентузіазму». Цей

афоризм політика наштовхує на думку про двовекторну інтерпретацію успіху як феномену: лінійна горизонталь (від невдачі до наступної невдачі), або вертикальний вектор, що відриває митця від земної площини.

Якщо інтерпретувати успіх поза фактом колективного визнання, ігноруючи контекст (хоч питання це вкрай цікаве), а лише з огляду на авторську самооцінку (як сам автор ставиться до успіху свого творіння або до свого успіху в цілому), тобто суб'єктно, то питання постає зовсім в інакшій перспективі і вступає в зону світоглядної рефлексії митця (взятий в цьому значенні авторський наратив ще потребує цілеспрямованої аналітики).

Наприклад, у конотації з біблійним розумінням парадигми *успіх* прочитуються смисли бездоганного поетичного тексту Р.-М. Рільке «Споглядання» (перекладеного багатьма мовами – в тому числі й Василем Стусом українською).

Тут безмежність природи, яка «не має віку», існує поза часами, її «просторова далечінь наче вірш псалма» – все таке, все подібне знецінює успіх в людському розумінні. Поет так і каже: «Нас принижує наш успіх». Він завершує своє споглядання думкою про те, що особистий успіх мислячої людини – абсолютне підкорення себе лише вищій духовності. В «Спогляданні» у Рільке ця думка розкривається у зображенні алегоричного двобою атлета з Ангелом Старого Завіту (схоже, я так припускаю, поет мав на увазі боротьбу Якова з Ангелом, під враженням картини Поля Гогена «Видіння після проповіді»).

Не менш виразно (знову беру в перекладі Стуса) один із «Сонетів до Орфея» Рільке (III-й) повертає на телеологію мистецтва слова (означено як *спів*) як ходу по Господньому сліду:

Господь спромігся. Але як же нам
 пройти в той слід крізь струн вузькі ґрати?
 Там, де розхрестям серця *дух розп'ято*,
 вже не стоїть для Аполлона храм.

Спів – не жадання, вчив ти повсякчас.
 Шлях досягань – то не його дорога.
 Спів – то буття, таке легке для Бога.
 Коли ж ми є? Коли вже і до нас

Він зволить землю й зорі навернути?
Юначе, це не те, що ти хотів,
як криком рвав уста. Зумій забути –

все, що співав. Був марний порив твій.
Бо іншим духом повен справжній спів.
Це дух в ніщо. Дух в Бозі. Вітровій³.

У цьому сонеті Рільке перед нами насправді постає висновкова, глибинна філософія успіху мистецтва – це, зрештою, зовсім безболісне заперечення успіху як феномену в порожнечі слова *Вітровій*.

Отже, успіх і поразка, взяті разом, постають важливою дихотомною сполукою, найсуттєвішими інтенційними важелями авторського самовизначення. Але не тільки. Сила їхнього впливу на людей здатна бути і часто-густо є надзвичайно креативною силою впливу, яка, своєю чергою, може штовхати людство (у цілому) – як до успіху, так і до поразки.

Й, насамкінець: в класичному розумінні стосовно, зокрема, літератури ми звикли пов'язувати успіх із гегемонією інтелекту. Постмодерністські часи поступово перейшли в так звану люмпенізацію культури, що за логікою може трактуватися як перемога над успішною до цього класикою (її не-перемога), але це вже провокує інший дискурс.

Рільке, Р. М. Сонети до Орфея. Пер. з нім. В. Стуса. *Райнер Марія Рільке: вірші, українські переклади*. URL: https://rilke.org.ua/verses/orpheus_stus.html (дата звернення: 20.11.2022).

SUCCESS AS FAILURE, FAILURE AS SUCCESS

Olha Chervinska

orcid.org/0000-0001-9261-0604

o.chervinska@chnu.edu.ua

*Department of Foreign Literature and Theory of Literature
Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
2 Kotsiubynsky str., 58002, Chernivtsi, Ukraine*

---

³ Курсив мій. – О. Ч.

Abstract. The article under studies outlines the parameters of the paradigm “success” in relation to the concept of “category”. Hereby, success is interpreted as an ontological phenomenon, as a creative objective of any activity. The metaphysical parameters of success are outlined through a number of additional concepts-markers: avant-garde (innovation), historical time, goal, conjuncture, context, method, style, leap, boundary, summit, victory, authority, even a lucky coincidence. All of them require compliance with their own criteria. Success can come to authors years and even centuries after their death (Homer, Dante Alighieri, Shakespeare, Friedrich Hölderlin, Byron, Emily Dickinson, Vasyl Stus). The same happens to certain texts that may even be alienated from the author (for example, Scheherazade’s fairy tales, chivalric novels, Ukrainian dumas, which are currently successfully exploited by the genre of fantasy). The transit of such successful themes and texts was recorded by A. Volkov’s school of TPI (last quarter of the previous century). Its representatives agreed that imitation is mainly produced by the success of the original source. Referring to the canonical circle of literary names (for example, those identified by H. Bloom), we observe the lack of argumentation for common criteria for evaluating each of these writers. The most interesting things can happen to an artist in the future, in the shadows, because success is mostly a turning point, not the end of his or her life trajectory. Success as a specific emotional cleansing of the soul, in fact, its devastation, can put a tragic end to a biography. Therefore, when taken together, success and failure appear as an important dichotomous compound, the most essential intentional levers of subjective self-determination. The author’s interpretation of the paradigm of “success” is regarded in this article on the example R.-M. Rilke’s poetic text “The Beholder”.

Keywords: success; failure; phenomenon; paradigm; subjectivity; artist; “The Beholder” by R.-M. Rilke; the Book of Genesis.

References

Rilke, R. M. Sonety do Orfeia [The Sonnets to Orpheus]. Translated from the German by V. Stus. *Rainer Mariia Ril’ke: virshi, ukraïns’ki pereklady*. (in Ukrainian). URL: https://rilke.org.ua/verses/orpheus_stus.html (accessed: 20.11.2022).

Suggested citation

Chervinska, O. (2023). Uspikh iak porazka, porazka iak uspikh [Success as Failure, Failure as Success]. *Pitannâ literaturoznavstva*, no. 107, pp. 9–15. (in Ukrainian). <http://doi.org/10.31861/pytlit2023.107.009>

Стаття надійшла до редакції 25.11.2022 р.

Стаття прийнята до друку 25.12.2022 р.